

Grzybowski, Michał Marian

Prasa wyznaniowa w Płocku w latach 1945-1991

Notatki Płockie 36/4-149, 16-19

1991

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Prasa wyznaniowa w Płocku w latach 1945-1991

Wśród wielu sposobów i metod, jakimi posługuje się Kościół w spełnianiu swojej misji jest również i słowo pisane. Od XIX w. także w Polsce w postaci prasy, która ze względu na różne ewolucje otrzymała nazwę prasy konfesyjnej, to jest wyznaniowej.

Ponieważ w Narodzie, a potem Państwie Polskim przeważającą liczbę stanowili katolicy, siłą rzeczy prasa katolicka była najliczniej reprezentowana i była wiodącą wśród pozostałych mniejszości i wspólnot religijnych. Sytuacja ta znajdowała w pełni potwierdzenie w społeczności miasta jakim był Płock.

To 30-tysięczne gubernialne miasto w drugiej połowie XIX w. i w odrodzonej Polsce było siedzibą kilku wspólnot religijnych. Największą stanowili katolicy, następnie żydzi, prawosławni, ewangelicy, a od 1906 r. także mariawici. Jeśli chodzi o przedwojenną prasę wyznaniową płocką, to sprowadza się ona do dwóch Kościołów: Kościoła rzymsko-katolickiego i starokatolickiego Kościoła Mariawitów. Tylko te dwa Kościoły wydawały swoją prasę.

Sporządzona w latach sześćdziesiątych Bibliografia druków i czasopism płockich z pierwszej połowy XX wieku nie odnotowuje żadnego pisma innych wspólnot wyznaniowych. Być może przy okazji różnych rocznic, jubileuszów czy wydarzeń były wydawane druki okolicznościowe, jednak prasy we właściwym znaczeniu dla tych wyznań nie spotkałem.

Katolicka prasa płocka miała spore tradycje, choćby ze względu na to, że Płock był i jest siedzibą biskupstwa, mieściły się tu i nadal mieszczą centralne urzędy diecezjalne, takie jak konsystorz, a potem Kuria, Seminarium Duchowne, Instytut Wyższej Kultury Religijnej, agendy dobrze działającej Akcji Katolickiej. Warto wyliczyć na tym miejscu niektóre periodyki, aby ukazać bogactwo piśmiennictwa przedwojennego, ludzi, którzy byli z tym związani, oraz nędzę i ubóstwo piśmiennictwa powojennego, spowodowaną w głównej mierze blokowaniem i wyciszaniem działalności Kościoła katolickiego.

Najstarszym pismem był „*Mazur*”. Tygodnik popularny religijno-społeczny, wychodzący w latach 1906—1918. Było to pismo siekrowane do szerokich rzesz świeckich czytelników Mazowsza. Dobrze spełniało swoje zadanie, zwłaszcza do wybuchu wojny światowej w 1914 r.

Pismem, które swoimi początkami sięga także roku 1906 był i jest „*Miesięcznik Pastorski Płocki*”. Organ duchowieństwa diecezji płockiej. „*Miesięcznik*” był pierwszym diecezjalnym pismem teologiczno-duszpasterskim dla duchowieństwa w prowincji warszawskiej. Dla po-

równania warto zauważyć, że podobne pisma diecezjalne ukazywały się kolejno: w 1907 r. „*Kronika Diecezji Kujawsko-Kaliskiej*”, w 1908 r. *Kronika Diecezji Sandomierskiej*”, w 1911 r. „*Wiadomości Archidiecezjalne Warszawskie*” i w 1913 r. „*Kielecki Przegląd Diecezjalny*”.

Do poważniejszych tytułów płockiej prasy katolickiej należy zaliczyć nadto „*Hasło Katolickie*”. Tygodnik poświęcony sprawom religijnym, społecznym i oświatowym wychodzący w latach 1930—1939. Dużą popularnością cieszył się w latach 1933—1939 „*Głos Mazowiecki*”, katolickie pismo codzienne, redagowane umiejętnie przez redaktora Michała Niemira.

Różne agendy Kurii Diecezjalnej płockiej wydawały pisma, które były pomocą w pracy duszpasterskiej duchowieństwu i wiernym czynnie zaangażowanym w życie religijne. Należały do nich: „*Dyrektywy katolicko-społeczne*”. Organ Związku Bractw Różańcowych diecezji płockiej z lat 1921—1929, „*Okólnik Płockiego Związku Młodzieży Polskiej*” — Męskiej i Żeńskiej, wychodzący w latach 1932—1939, „*Życie społeczno-katolickie*”. Dwutygodnik Stowarzyszeń Katolickich diecezji płockiej (1930 r.), „*Myśl i czyn*”. Dwumiesięcznik pomyślany jako pomoc dla parafialnej i dekanalnej Akcji Katolickiej, wychodził w latach 1936—1939, „*Biuletyn miesięczny Związku Misyjnego Duchowieństwa w Polsce*” z lat 1937—1939. Dwumiesięcznikiem poświęconym sprawom wychowania i nauczania religii, wydawanym przez Płockie Diecezjalne Koło Księży Prefektów w 1939 r. było pismo „*Religia w szkole*”, którego wyszło 6 numerów. W wydawnictwie „*Dobra Prasa*” w latach 1929—1933 redaktor Klemens Jędrzejewski wydawał dwutygodnik „*Czytanki Świąteczne*”. Były to teksty niedzielnych czytań mszalnych oraz krótka homilia. Od 1927 r. studenci Seminarium Duchownego w Płocku redagowali i wydawali miesięcznik klerycki „*Sursum Corda*”. Były to ważniejsze pisma wychodzące w Płocku w różnych latach przed II wojną światową, niektóre z nich miały specjalne dodatki dla dzieci i młodzieży.

Drugą wspólnotą religijną, która w Płocku wydawała swoją prasę był starokatolicki Kościół Mariawitów. Z ważniejszych tytułów należy odnotować czasopisma, które wychodziły przez kilka lat. Do takich należały: „*Mariawicka myśl narodowa*”. Czasopismo religijno-społeczne z lat 1924—1925, „*Królestwo Boże na ziemi*”. Tygodnik religijno-społeczny ukazujący się w latach 1927—1935 oraz „*Głos Prawdy*”. Dodatek do tygodnika „*Królestwo Boże na ziemi*” z lat 1930—1935. W 1935 r. ukazy-

wali się przy klasztorze mariawitów tygodnik religijno-społeczny „Świątynia miłosierdzia i miłości”. Miesięcznikiem ilustrowanym Związku Młodzieży Mariawickiej był „Templariusz”, ukazujący się w latach 1933—1938. Płocki odłam mariawitów wydawał w 1934 r. miesięcznik „Drużyna Mateczki” oraz w latach 1933—1934 r. miesięcznik dla dzieci „Dziecko Mateczki”. Przed samą wojną, w latach 1938—1939 wychodził tygodnik religijno-społeczny „Głos Starokatolicki”.

Nie miały swojej prasy wspólnoty: żydowska, prawosławna i ewangelicka.

Wojna niemiecko-polska przerwała działalność prasy wyznaniowej zarówno Kościoła katolickiego jak i mariawickiego. Ofiarami eksterminacji hitlerowskiej stali się obaj biskupi z Płocka, arcybiskup Antoni Julian Nowowiejski i sufragan Leon Wetmański. Jak świadczą dokumenty ciechanowskiego gestapo, ich głównie oskarżano jako odpowiedzialnych za katolicką prasę płocką.

Dlatego 20 lutego 1940 r. volksdeutsche z powiatu płockiego złożyli memoriał, żądając usunięcia biskupów z Płocka, w którym pisali: „Zwracamy się niniejszym do Gestapo z prośbą, ażeby usunąć z Płocka wysoce niebezpiecznych politycznie biskupów rzymsko-katolickiej diecezji Płock A. Nowowiejskiego i L. Wetmańskiego. Ich wpływ na polską ludność naszego regionu szkodzi interesom Rzeszy. Kim są ci mężowie o tym świadczą wymownie kościelne pisma rzym.-kat. diecezji. Poszczególne wydania „Hasła Katolickiego” z 1939 r. zawierają bezwstydną podlegającą artykuły, zwrócone przeciwko Rzeszy, ludności niemieckiej i jej Führerowi. Odpowiedzialnymi za tę prasę nie są redaktorzy świeccy, postawieni przez duchowieństwo, ale najwyższe władze kościelne w Płocku, czyli biskupi. Biskupi są w rzeczywistości pierwszymi i największymi, najczelniejszymi zbrodniarzami, którzy muszą być pociągnięci do odpowiedzialności”.

Niebawem i inni płocczanie zapłacili wysoką cenę za działalność pisarską i redaktorską. Do nich należał redaktor „Głosu Mazowieckiego”, pan Michał Niemir rozstrzelany wiosną 1940 r. wraz z innymi przedstawicielami miejscowej inteligencji w pobliskich lasach pod Płockiem. Po wyzwoleniu w 1945 r. nowa rzeczywistość polityczna i społeczna jaka zapanowała w Polsce Ludowej nie stworzyła klimatu sprzyjającego do odrodzenia się prasy wyznaniowej w Płocku. To prawda, że diecezja płocka nie miała biskupa ordynariusza do maja 1946 r., że duchowieństwo ponosiło ogromne straty personalne, bowiem w czasie okupacji spośród prawie 400 kapłanów zginęło 100, wśród nich kilku profesorów seminarium, kierownicy różnych agend diecezjalnych i wielu innych, takich, którzy mogliby w tej pracy uczestniczyć. To prawda, że odbudowa kościołów i praca duszpasterska w parafiach były sprawami najważniejszymi i władza diecezjalna w pierwszym rządzie myślała o tym, niemniej jednak nie znalazł się nikt ani wśród duchownych ani wśród świeckich, kto zaraz po wyzwo-

leniu podjąłby działalność prasową, a lata następnie, jak wiemy, stawały się jeszcze bardziej niekorzystne, czy wprost niemożliwe do tej pracy.

Jedynym tytułem z prasy katolickiej, jaki zaczął się ukazywać na terenie Płocka był „Miesięcznik Pasterski Płocki”, który, jak wiemy, wychodził od 1906 r. do września 1939 r. Pierwszy numer „Miesięcznika” jako organu duchowieństwa diecezji płockiej ukazał się w czerwcu 1946 r. Był to numer obejmujący miesiąc od czerwca do września, oznaczony numerem 1—4. Do końca roku ukazały się jeszcze 2 zeszyty obejmujące następne miesiące: numer 5—6 (X—XI) oraz numer 7—8 (XII) 1946 r. W sumie były to trzy zeszyty liczące 144 strony formatu A-5.

Poza pierwszym numerem, który z konieczności zawierał najważniejsze dokumenty dotyczące nominacji i objęcia rządów w diecezji przez biskupa Tadeusza Pawła Zakrzewskiego, następne numery nawiązywały swoją treścią i zawartością do charakteru, jaki to czasopismo miało w latach przedwojennych. W skład prawie każdego numeru „Miesięcznika” wchodziły następujące działy:

Rozporządzenia Stolicy Apostolskiej,
Rozporządzenia Episkopatu Polski,
Rozporządzenia diecezjalne,
Komunikaty Kurii,
Tematy kazań niedzielnych,

Rozporządzenia władz państwowych,
Pastoralia, nowe książki, informacje i odpowiedzi, nekrologi oraz zmiany w składzie duchowieństwa.

Dzięki ofiarnej pracy kurialistów płockich, a zwłaszcza ks. kanclerza dr. Wacława Jezuska i ks. notariusza, dr. Zdzisława Piechny, dość szybko „Miesięcznik” odzyskał swoją formę, dorównując do wysokiego poziomu, jaki to pismo miało przed wojną. Rocznik z 1947 r. był już pełnym rocznikiem i liczył 386 stron druku. Podobnie było w latach następnych, kiedy to w 1948 r. cały rocznik liczył 553 strony, a w 1949 r. — 502 strony.

Lata pięćdziesiąte były dla Kościoła katolickiego w Polsce okresem likwidowania wielu struktur, organizacji, związków i wydawnictw, jakie po wojnie wznowiły i prowadziły swoją działalność. Dało się to odczuć także w Płocku w stosunku do „Miesięcznika Pasterskiego”. W 1950 r. ukazały się tylko trzy zeszyty (1—4, 5—8, 9—12) liczące w sumie 202 strony druku. W tymże 1950 r. zmieniony został podtytuł z „Organu duchowieństwa diecezji płockiej” na „Organ Kurii Diecezjalnej Płockiej”, co pozostало do chwili obecnej.

Jeszcze gorzej wyglądała sytuacja w 1951 r., kiedy ukazały się również trzy zeszyty (1—6, 7—8, 9—12) z treścią, o której można powiedzieć, że była moralnie i politycznie obojętna, bowiem poza niezbędnymi komunikatami Kurii, zarządzeniami państwowymi, wydrukowano w numerze 7—8 „Spis kościołów i duchowieństwa diecezji płockiej na rok 1951” oraz w ostatnim zeszycie opracowanie historyczne dotyczące

misji parafialnych. W sumie cały rocznik liczył tylko 159 stron.

Ostatnim rokiem ukazywania się „Miesięcznika” w czasie reżimu stalinowskiego był rok 1952. Wyszły wtedy tylko 2 numery (1—6 i 7—12) o łącznej ilości 62 stron. Wydrukowano wówczas obojętny dla cenzury dokument papiński, list pasterski Biskupa Płockiego oraz tematyka kazań.

W latach 1953—1957 „Miesięcznik Pasterski Płocki”, jak większość pism i prasy kościelnej nie ukazywał się. Wznowił swój żywot po pamiętnych wydarzeniach październikowych 1956 r. Tom z 1957 r. wydany był już normalnie i liczył 380 stron. Lata następne nie przyniosły zmian na niekorzyść pisma. Wychodziło ono względnie normalnie, a ilość stron wahała się od 320 do 460 formatu A-5, który nie uległ zmianie.

Również treść tego periodyku nie została zmieniona. W dziale „Rozporządzenia Stolicy Apostolskiej” drukowane są dokumenty papieskie, takie jak encykliki, orędzia, konstytucje apostolskie, brewe, dekryty, rozporządzenia kongregacji. W dziale dotyczącym naszego kraju publikowane są dokumenty Episkopatu Polski, listy pasterskie, komunikaty i różnego rodzaju zarządzenia.

Ponieważ „Miesięcznik” jest organem Kurii diecezjalnej płockiej, która jest urzędem biskupa diecezjalnego, oczywistym jest fakt, że publikuje on zarządzenia Biskupa Ordynariusza, jego listy pasterskie, orędzia, odezwy, dekryty i wiele innych spraw ważnych dla społeczności diecezjalnej. W dalszym ciągu publikowane są także komunikaty Kurii dotyczące różnych osób i spraw. W dziale zwanym „Pastoralia” poruszono problematykę duszpasterską, związaną z pracą w parafiach, rekolekcjami, misjami, duszpasterstwem stanowym.

Od kilku lat redakcja wprowadziła pewne modyfikacje, ubogacając treść pisma nowymi działami. Obecnie na treść „Miesięcznika” składają się następujące działy: Stolica Apostolska, Prymas Polski, Konferencja Episkopatu Polski, Biskup Płocki, Kuria Diecezjalna Płocka, Studia, prelekcje, recenzje, Poprzedzili nas ze znakiem wiary (nekrologi), Z życia diecezji i Kronika.

Od 1946 do 1952 r. redaktorem i wydawcą była Kuria Diecezjalna Płocka. Wiadomo jednak, że pracami kierował kanclerz Kurii, ks. W. Jezusek w porozumieniu z biskupem Zakrzewskim. W latach następnych byli już redaktorzy mianowani przez Biskupa Ordynariusza. Do 1939 r. „Miesięcznik” drukowany był w drukarniach płockich, tak było również i po wojnie, do 1962 r. Drukowała go Płocka Drukarnia Akcydensowa, zaś od 1962 r. drukowany jest w Warszawie w Drukarni Loretańskiej na Pradze.

Ponieważ jest to pismo lokalne, przeznaczone dla duchowieństwa diecezji płockiej, jego nakład jest taki, aby zaspokoił zapotrzebowanie księży, znalazł się w kancelariach parafialnych. „Miesięcznik” rozsyłany jest również do innych kurii diecezjalnych w Polsce, w nie-

wielkich ilościach trafia poza granice naszego kraju. Po wojnie nakład wynosił 600 egz. Od roku 1957 wzrósł do 750 egz., zaś obecnie drukowany jest w ilości 1000 egzemplarzy. Kolportowany jest bezpłatnie. W wielu numerach umieszczane są fotografie upamiętniające różne wydarzenia z życia diecezji.

Dzisiaj pismo to ma już 85 lat. Jego tomy stanowią cenny materiał obrazujący życie religijne tamtych czasów. W całej rozciągłości trzeba się zgodzić ze zdaniem historyka Mazowsza, ks. kan. Władysława Mąkowskiego, że „Miesięcznik Pasterski Płocki” staje się niezbędnym źródłem dla każdego, kto chce jako historyk odtworzyć życie kościelne na Płockim Mazowszu. Jest cennym, a czasem jedynym źródłem do biografistyki mazowieckiego duchowieństwa.

W 1973 r. środowisko naukowe płockie otrzymało nowy tytuł prasowy w postaci rocznika pt. „Studia Płockie”. Prezentują one dorobek naukowy duchowieństwa ze środowiska płockiego, związanego z Seminarium i Kurią, księży z terenu diecezji, którzy kontynuują pracę pisarską oraz innych osób, jeśli ich artykuły w jakiś sposób związane są z dziejami Mazowsza. W poszczególnych tomach znajdują się artykuły, miscellanea, recenzje i sprawozdania. Tom pierwszy za rok 1973 ukazał się w 1974 r. w Płockim Wydawnictwie Diecezjalnym i zawierał 334 strony druku. Nakład wynosił 700 egz. Podobnie było z innymi tomami, które przeciętnie obejmują około 350 stron druku. Zamiarem redakcji było, aby co roku ukazywał się kolejny tom, niestety nie zawsze z różnych przyczyn, było to możliwe. Do chwili obecnej ukazało się 16 tomów i jest nadzieja, że praca ta będzie kontynuowana.

Od kilku lat w spisie treści „Studiów Płockich” można znaleźć następujące działy: Z teologii i psychologii religii, z problematyki historyczno-prawnej, z przeszłości diecezji płockiej, z filozofii, z historii sztuki, materiały źródłowe, materiały bibliograficzne, pamięci zmarłych profesorów, recenzje, sprawozdania. Z dotychczasowych obserwacji można stwierdzić, że rocznik „Studia Płockie” przyczynia się walcnie do krzewienia kultury umysłowej tuższego środowiska.

Po zmianach polityczno-społecznych, jakie zaszły w naszym kraju w 1989 r., także na polu prasy wyznaniowej katolickiej można odnotować większy ruch. 30 grudnia 1988 r. zostało zarejestrowane w Płocku Stowarzyszenie Rodzin Katolickich diecezji płockiej. Ma ono swój organ prasowy pt. „Humanae Vitae”. Pierwszy numer tego miesięcznika ukazał się w kwietniu 1990 r. w objętości 4 kart formatu A-5. Następne numery miały ten sam format, ale powiększała się ich objętość w stronicach. Od numeru 7, to jest od października 1990 r. pismo drukowane jest przez AGPRES w Płocku w nowym, większym formacie, z nową, korzystniejszą szatą graficzną. Tematyką pisma są problemy rodziny, katolicka nauka o rodzinie, różnego rodzaju patologie, opieka nad sa-

motnie wychowującymi dzieci i wiele innych spraw, z jakimi spotykają się rodziny polskie.

Od 1927 do 1939 r. studenci plockiego Seminarium Duchownego wydawali czasopismo kleryczne „Sursum Corda”. Miesięcznik ten w różnej szacie i z różną objętością, informujący o życiu uczelni i problemach nurtujących to środowisko, w ostatnich latach Drugiej Rzeczypospolitej doczekał się pięknej szaty graficznej i drukowany w plockiej drukarni Detrychów, rozprowadzany był z powodzeniem wśród duchowieństwa parafialnego diecezji.

Po wojnie, gdy seminarium wznowiło swoją działalność, także redakcja „Sursum Corda” przystąpiła do kontynuowania tradycji wydawania własnego pisma. Znane trudności i ograniczenia, jakie dotknęły również uczelnie kościelne, sprawiły, że poszczególne numery ukazywały się w formie gazetki ściennej, chętnie czytanej przez bractwo kleryczne. Ponadto dla księży biskupów i do archiwum redakcyjnego trafiały wszystkie numery poszczególnych roczników pisane bądź na maszynie, czasem odbite na powielaczu. Ostatnio od kilku lat czasopismo to wychodzi w formie drukowanej, rozprowadzane jest wśród studentów i księży sympatyków w diecezji. Specjalny numer, który ukazał się z okazji pobytu Ojca św. w Płocku podczas IV pielgrzymki do Ojczyzny, w nakładzie 10 tys. egz. z dużym powodzeniem

kolportowany był w parafiach. Na łamach tego czasopisma próbują swoich talentów pisarskich studenci filozofii i teologii naszego Seminarium. Wiele artykułów, pomysłów i inicjatyw zasługuje na słowa uznania.

Jeśli chodzi o prasę wyznaniową innych wspólnot religijnych istniejących w Płocku po wojnie, to działalność wydawniczą wznowiła i nadal ją prowadzi tylko wspólnota mariawicka. Od 1959 r. wydaje ona miesięcznik „Mariawita”. Jest to „Pismo Starokatolickiego Kościoła Mariawitów” wydawane przez tenże Kościół w Płocku. Druk miesięcznika odbywa się w Warszawskich Zakładach Graficznych „Tamka”. Ze stopki redakcyjnej nie można się dowiedzieć o nakładzie tegoż pisma. W latach 1960-1964 ukazywał się dodatek „Mariawity” dla dzieci.

W 1958 r. tenże Starokatolicki Kościół Mariawitów rozpoczął wydawanie nowego pisma — dwumiesięcznika pt. „W imię Boże”. Wydano tylko 4 numery i czasopismo zakończyło swój żywot.

Na zakończenie trudno powiedzieć jak w czasach kryzysu, który przeżywa całe społeczeństwo, będą wyglądały dalsze losy prasy wyznaniowej. Jedno jest pewne, będzie ona czytana, utrzyma się i spełni swą rolę, jeśli będzie robiona dobrze, nie po amatorsku i z myślą o sprawie, a nie o doraźnych układach, bądź dla zaspokojenia jakichś ambicji.

